

הרב שלום יוסף שפיץ

חבר הכולל העליון
ע"ש ר' יוסף שאול וחנה גרוס
ישיבה שער התורה-גרודנא

א. בענין שכירות פועלים וע"ע

(א) בב"מ ע"ז. תניא השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחותו חמה אם שכור הוא נותן לו שכרו. וכתבו הראשונים שם דז"ב דאינו חייב לשלם אלא על מה שעשו אבל על מה שלא עשו אין לו ליתן כלום. אלא שהקשו מהא דאמרינן בקידושין דף י"ז. גבי עבד עברי חלה שלש אינו חייב להשלים ויוצא בשש ומ"ש מפועל דאינו משלם לו אלא על מה שעשה. וכתבו בזה כמה חירוצים — ע"י בתוס' קידושין י"ז. ולהלן בזה. וע"י תשו' מיימניות בספר קנין סי' ל"א שהביא תשובת המהר"ם ב"ב שכתב שם וי"ל שאני התם דכבר קבל העבד הכסף אבל הכא עדיין לא נתן לו בעה"ב שכר הלכך אם נתן לא יטול . . . וכן נ"ל הלכה למעשה במלמד שחלה . . . חילוק בין הקדים לו שכרו ללא הקדים וכן דנין בכל צרפת עכ"ל. וצ"ע בתירוצו של מהר"ם דמה איכפת לן בזה ששילם לו כבר או לא.

(ב) והנה בעיקר גדר שכירות פועלים דבלי ריבוי הקרא דלי בני"י עבדים וכו' היינו אומרים דפועל אינו יכול לחזור בו וחידשה התורה דפועל יכול לחזור בו — יש לעיין אם התורה חידשה בזה רק זכות חזרה לפועל אבל בעצם זכות הבעה"ב בפועל אלים כמו קנין בע"ע. או דבזה שחידשה תורה דיכול לחזור בו אפילו באמצע היום גילוי הוא שאין לבעה"ב קנין בגוף הפועל ואינו אלא שעבוד בעלמא ולכן יש לו כח לבטל שעבוד זה.

ומבואר בכ"ד דנחלקו בזה קמאי — דע"י רמב"ם הל' מכירה פי"ג הל' ט"ו שכ': השוכר את הפועל אין לו אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין בהם הונייה עכ"ל. וכ' בחי' המיוחסים לריטב"א בדף נ"ו: ואע"ג דמצי הדר בי' טעמא אחרינא דכתיב כי לי בני"י עבדים וכו' עכ"ל. היינו דבא להקשות על הרמב"ם דאיך הוי כקנין לזמן וכמו עבד — הרי יכול לחזור בו — ועל זה תירץ דגזיה"כ הוא דיש לו זכות חזרה אבל בעצם יש לו בו קנין כמו עבד. וכן מפורש גם בשו"ת מהר"ם ב"ב (במרדכי ב"מ סי' שמ"ו) דנראה דלא נמחל שעבוד (של פועל) באמירה וראיה מפ"ק דקידושין בעבד עברי . . . ומשני ע"ע גופו קנוי אלמא דלא זכי לנפשיה באמירה בעלמא ה"נ בנידון זה דמדמינן פועל לע"ע בפ"ק דב"מ עכ"ל. חזינן דס"ל דאפילו למסקנת הגמ' דף י'. דפועל יכול לחזור בו מ"מ עד שחזר בו יש לו לבעה"ב בו קנין כמו בע"ע — ולכן לא מהני להפקיע שעבודו ע"י אמירה בעלמא¹. אמנם עיין בתוס' קידושין י"ז. (ד"ה חלה) שכ' דאין לדמות פועלים לעבד עברי וז"ל: דע"ע גופו קנוי לאדונו הלכך חלה ג' אינו חייב להשלים . . . אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד וכו' עכ"ל. חזינן דדעת התוס' בהדיא דלא כשי' מהר"ם והרמב"ם².

ולכאורה היה אפ"ל דבזה נחלקו התוס' ותוס' הרא"ש ב"מ דף י'. שהתוס' (ד"ה כי) כ' נ"ל דמ"מ מותר אדם להשכיר עצמו דדוקא ע"ע שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם עכ"ל. והרא"ש תירץ „שאני מכירה (דע"ע) דגופו קנוי וצריך גם שחרור" עכ"ל. והנה ממה שהתוס' לא הזכירו חילוק זה דע"ע גופו קנוי משא"כ פועל והאריכו ליישב בלי נקודה זו — משמע דבאמת לתוס' גם למסקנת הגמ' דפועל יכול לחזור בו מ"מ גופו קנוי כמו ע"ע וכמ"ש המהר"ם — אלא שלתוס' ד"ז גופא דיוצא לחירות כשרוצה זה גופא מפקיע לאיסור לי בני"י עבדים אבל הרא"ש לא ניחא לי' בזה — דמ"מ אם עצם הקנין בפועל הוא קנין בגופו כמו עבד עברי אז יש איסור בהשתכרותו שה"ה כמוכר עצמו לעבד — ולכן הוצרך לומר דשאני ע"ע דגופו קנוי משא"כ פועל³.

ג) ועי' גם בריטב"א ב"מ דף י' (ובשטמ"ק בשמו) שכ' שם וז"ל: והאמר רב פועל יכול לחזור בו — ואי ידו כיד בעה"ב הא קנייה קניה אלימתא כדאמרינן בעבד כנעני שידו כיד רבו והיאך יכול לחזור בו ופרקינן טעמא אחרינא הוא ולא משום דאין קנינו קנין גמור אלא גזיה"כ הוא . . . עכ"ל. הרי דכתב בהדיא דגם למסקנת הגמ' יש לו לבעה"ב קנין גמור בגופו של פועל.

אמנם צ"ע בשי' הריטב"א דבדף נו: כ' דספקת הגמ' אם יש אונאה לשכירות היינו בשכירות מטלטלין „דאילו בקבלת מלאכה ושכירות פועל פשיטא שאין בו אונאה דממכר אמר רחמנא וליכא מכירה הכא כלל". ועי' מחנ"א הל' שכירות פועלים סי' א' בסוף דבריו שהקשה דדברי הריטב"א אלו סותרים למ"ש בדף י'. דפועל הוא כעבד וא"כ יש בהשתכרותו משום מכירה גמורה ולא סתם השתעבדות בעלמא ולמה כ' דאינו כמכר לענין אונאה.

ד) ונראה ליישב — דיש כאן ב' דיונים נפרדים: א) באופי החלות שחל על הפועל אם הוא גדר השתעבדות על הגברא או דהוי קנין אלים כמו ע"ע דגופו קנוי; ב) נתינת מעות להפועל אם המעות הם מעות של מכירה או תשלומי פעולה. והיינו: דאפילו אם נימא דחל בפועל קנין בגופו כמו ע"ע מ"מ י"ל דנתינת מעות של שכירות בעיקר יסוד דינם הם מעות של תשלומין בעד הפעולה שעושה בשבילו. ולכן י"ל דאף דחל בו קנין בגופו מ"מ שכירות משתלמת לבסוף⁴ — דעיקר התשלומין הם תשלום דמי הפעולה — וזה לא תלוי כלל בדיון הראשון אם גופו קנוי, וז"ב.

ולפי"ז יש ליישב שיטת הריטב"א הנ"ל — דבאמת יש לו לבעה"ב קנין אלים בגופו של פועל (וכמ"ש הריטב"א ד, י'). אלא שלענין אונאה דאז דנים על התשלומין אם התשלומין הם דמי מכירה היינו בעד הקנין שיש לו בפועל או בעד העבודה שעושה בעבור הבעה"ב — בזה שפיר העלה הריטב"א דלגבי התשלומין

אין כאן ענין של מכירה כלל רק תשלום דמי פעולתו שעבד בעדו.

וכעין זה יש ליישב קו' המרדכי על רבינו ברוך — שרבינו ברוך העלה דאין אונאה לשכירות קרקע — והמרדכי הביין⁵ דהטעם דשכירות קרקע אינו כמכירת קרקע דאינו אלא זכות תשמיש בקרקע ולא קנין בגוף הקרקע, ולכן הקשה עליו שם ממה דמבואר בב"ק דכשם שקרקע נקנית בכסף שטר וחזקה כך שכירות קרקע ע"ש. ולכאורה י"ל דעת רבינו ברוך כעין מ"ש לד' הריטב"א — דזה וודאי ס"ל לרבינו ברוך דשכירות קרקע חשוב קנין בגוף הקרקע אלא דס"ל דתשלומי השכירות הם בעד עצם השימוש בקרקע ולא בעד הקנין שיש לו בה ולענין אונאה לא איכפת לן אלא בסבת התשלומין — דחיוב אונאה אינו אלא בתשלומין שהם בכלל מכירה ממש.

(ה) ולפימ"ש מתיישבת סתירה אחרת בד' הריטב"א לעיל. דכבר הבאנו דברי התוס' לחלק בין מלמד שחלה לע"ע שחלה דשאני ע"ע דגופו קנוי משא"כ מלמד. ועי' ריטב"א קידושין שם שתי' כעין ד' התוס' וז"ל: ולא דמי פועל לעבד דאילו פועל או עבד השכירו בעה"ב למלאכה זו ע"ד ידוע נוטל שכרו וכיון שלא עשאו אע"פ שחלה אין לו אלא שכרו מה שעשה אבל ע"ע לא נשתעבד לעשות דבר ידוע אלא שנשתעבד לו לכפהו למלאכתו לומר שכל מלאכתו לרבו ולפיכך אם חלה נסתחפה שדהו של אדון עכ"ל. ועי' ש"ך סי' של"ג סוס"ק כ"ה שהעלה שכוונת הריטב"א לתי' הא' בתוס' דע"ע גופו קנוי משא"כ פועל ע"ש מ"ש. ולפי"ז שוב סותר הריטב"א (קידושין) למ"ש בפ"ק דב"מ. אמנם לפימ"ש א"ש — דבאמת הריטב"א בקידושין לעולם לא הזכיר חילוק זה של התוס' בהדיא דע"ע גופו קנוי משא"כ פועל — ואדרבה מוכח מזה דכוונת הריטב"א אינה לתירוץ התוס' שם — אלא שכוונתו כמו שכתב לענין אונאה — והיינו דגם לענין חלה אנו דנים על חפצא דתשלומין של עבד ופועל — והיינו למרות שע"ע וגם פועל שניהם גופם קנויים מ"מ בחפצא של תשלומיהן מחולקים — דסבת תשלומיו של ע"ע היא עבור השתעבדותו לכפוהו למלאכתו, אמנם סבת התשלומין של פועל היא בעד המלאכה שעושה בשבילו. וזהו החילוק גם לענין אונאה גם לענין חלה⁶ — דשניהם תלויים בסבת התשלומין ולא בעצם החלות אם הוא חלות שעבוד או חלות גופו קנוי.

(ו) ונחזור לדברי המהר"ם — שהבאנו באות א' — דמהר"ם מחלק בין עבד דכבר שילם האדון מעותיו ולכן בחלה ג' שנים מקבל כל שכרו לפועל, ובפועל גופא — אם שילם לו בעה"ב שכרו מקודם נמי אמרינן דאם חלה מקבל כל דמי שכירותו. דמריו צריכים ביאור דמ"ש שילם תחילה משילם אחר שעבד בעבורו.

ונראה דכ"כ לעיל — דאף אם נימא דגם בפועל אמרינן דגופו קנוי כע"ע מ"מ עצם התשלומין אינם דמי מכירה ולכן קיי"ל דשכירות משתלמת לבסוף ולא

מיד בעת חלות השעבוד — דהתשלומין אינם בעד השעבוד וקנין הגוף אלא בעד הפעולה שעושה בעבורו. ונראה דכ"ז בסתם שכירות פועלים דלכך משתלם לבסוף דסתם תשלומי שכירות בעד הפעולה הם, אבל היכא שבא לשלם מיד בעת קבלת שכירות אז אמרינן דהתשלומין הם בעד עצם החלות שזכה בעה"ב בגוף הפועל וכל שהדמים הם בעד הקנין שיש לו בו, ולכן הרי הוא כעבד ובחלה העבד הרי אמרינן דנסתחפה שדהו דבעה"ב ומשלם לו כל דמי שכירותו — אבל בסתם שכירות שמשלם בסוף השכירות ע"כ דדמי התשלומין הם בעד הפעולה שעושה בעבורו — לכן כל שלא עשה הפעולה — אף מטעם אונס — אינו מקבל שכירותו, וא"ש ד' המהר"ם⁷.

1. שי' מהר"ם דגם פועל נחשב גופו קנוי כמו ע"ע מתבאר מחוך כמה תשו' — עי' תשו' מהר"ם ד"פ סי' פ"ה סי' שפ"ה וסי' ע"ז. אגב יש להעיר דמ"ש מהר"ם בסי' ע"ז במי ששכר מלמד לבנו דא"י למחול שעבוד שעל המלמד מטעם דגופו קנוי וגם כ' טעם נוסף דכבר נשתעבד לבנו ולא כל כמיני' דאב למחול שעבודו דהבן ע"ש. ומבואר דמי ששוכר פועלים לחבירו אף ששכרם עלי קאמר מזמ השעבוד הוא למי ששוכר בעבורו. ועי' פרק המקבל דבאומר שכרם עלי עובר בבל תלין וחשוב שכוונו עליו אף ששעבוד השכירות אינו לו אלא לחבירו, ודו"ק.
2. עי' במחנ"א הל' שכירות פועלים סי' א' שהאריך בזה. ומ"ש בד' הרשב"א ורבינו יונה ב"ב פ"ז. אינו ברור — לפימ"ש להלן לחלק בין סבת התשלומין לעצם לחלות שכירות וכן משמע מלשון הרשב"א ב"מ נ"ו: שכ' בשם י"א דשכירות ליכא אונאה דלאו ממכר הם ע"ש ובנ"ב כתב מדעת עצמו כן וע"כ דיל"ז כמ"ש להלן. גם יש להעיר בד' הרמ"ה ב"ב פ"ו: (אות קי"ב) שכ' דאין אונאה לפועל דלא יהא אלא עבד כנעני דאין בו אונאה כ"ש פועל ישראל דלא קני ליה לגופיה עכ"ל. חזינן דס"ל דאין קה"ג בפועל. אמנם עיקר דברי הרמ"ה צ"ע — דמה דאין אונאה בע"כ היינו משום דהוקשו לקרקעות — ובלא"ה יש בהו אונאה ומה זה ענין לפועל דאינו כקרקעות שהרי אין לו בו קה"ג, וצ"ע ק.
3. ולפימ"ש דלחוס' ב"מ אמרינן דגם פועל ה"ה כע"ע דגופו קנוי, צ"ל דחוס' ב"מ יסברו כתי' הב' בתוס' קידושין י"ז. ולא כתי' הא'.
4. וכעין סברא זו שכתבנו — דממה דמשלם לבסוף חזינן דהתשלומין אינם בעד הקנין שיש לו בו אלא בעד עצם הפעולה שמקבל ממנו — חזינן גם בקונטרס הספקות כלל ז' סי' ה' שכ' דמחלוקת זו אם ישנה לשכירות מתחלה עד סוף ל"ש אלא בשכירות פועל אבל שכירות קרקע ומטלטלין שנגמר השכירות וקנאה השוכר להדבר ההוא נתחייב בכל השכירות דשכירות ליומא ממכר ע"ש מ"ש. וזה כעין מ"ש קצת. ועי' גם בר"ן נדרים מו: (ורשב"א) לענין כח המשכיר להקדיש בית הנשכר להשוכר דיש נפק"מ בין הקדים שכוונו או לא, ודו"ק.
5. אבל לולי ד' המרדכי הי' אפ"ל כונת רבינו ברוך בא"א דבאמת גם הוא ס"ל דשכירות קרקע הוי קנין בגוף הקרקע וכדעת המרדכי רק דס"ל דלענין אונאה אין בו אונאה דכמו שאין אונאה לקרקע אין אונאה לשכירות קרקע — ומטעם דקרקעות ממעטו מאונאה, ועי'.
6. עי' בתשו' הר"ש (מובא במהר"ם ד"פ סי' שפ"ה) שבהדיא משווה דין חלה לדין אונאה — וכמו דלענין אונאה חשוב' שכירות כמכירה ה"נ לענין חלה אין לחלק בין עבד לפועל וכש"נ.
7. ולפימ"ש דחלה ואונאה תלויים זב"ז — י"ל ד"ח דלדעת מהר"ם דאם שילם בחלה מקבל כל שכרו דאז התשלומין הם בעד קנין גופו ולא הוי דמי תשלומי פעולה א"כ דגם לענין אונאה יהא חילוק זה, ול"מ כן בפוסקים, ועי'.

ב. בענין אכילת פועל בעת מלאכה

[א] בסנהדרין נז. תניא על הגזל — גנב וגזל וכן יפ"ת וכן כיו"ב . . . כיוצא בגזל מאי היא . . . א"ר אחא בר יעקב לא נצרכה אלא בפועל כרם. פועל בכרם אימת אי בשעת גמר מלאכה היתירא הוא, אי לאו בשעת גמ"מ גזל מעליא הוא. ופירש"י שם היתירא הוא ואפילו ישראל בישראל . . . וברייתא קתני ישראל בכותי מותר הא ישראל בישראל אסור. ותו בכותי היכי אסור לי. מי איכא מידי בישראל שרי ולכותי אסור, עכ"ל.

ויל"ע בסוף דברי רש"י שא"א שיאסר כותי באכילה בכרם אם ישראל מותר בה מטעם דמי איכא מידי וכו' דהנה בב"מ פז: איתא — כרם רעך ולא של כותי הניחא למ"ד גזל גוי אסור. ופי' שם הריטב"א — איכא למימר דה"נ לא יאכל דאחשבי רחמנא כגזל כיון דאיהו לאו בר מצוה הוא, אלא למ"ד גזלו מותר מאי איכא למימר, עכ"ל. ומבואר מד' הריטב"א דיסוד הדין דאכילת פועל נובע מחיוב שיש על בעה"ב ליתן לו לאכול, ולכן בעה"ב כותי שאינו בר מצוה וחיוב פשוט שאין לו לישראל היתר לאכול אצלו. ולפי"ז יסוד הך דינא דהיתר אכילת פועל נובע מחיוב שאקרקפתא דבעה"ב, וא"כ קשיא דאיך יתכן לומר בכה"ג מי איכא מידי דלישראל שרי וכו', דבשלמא כשאנו דנים על איסור והיתר יש לנו לומר דהתו' לא תאסור לב"נ מה שהתירה לישראל, אבל אם עיקר הדין הוא דיש חיוב אבעה"ב וממילא יכול הפועל לאכול הרי שפיר י"ל דהתו' חייבה לבעה"ב ליתן לפועל ישראל לאכול ולא לפועל ב"נ וממילא יהא אסור לפועל ב"נ לאכול. ולדוגמא: אם נתנה תו' דין להשאיר לשו"פ¹ וממילא אין איסור גזל לעניי ישראל לאכול אטו נימא דמפני מי איכא מידי נתיר לבן נח לאכול כמו שמותר לישראל. ודאי שז"א. דכל שההיתר תלוי ונובע מחיוב הבעה"ב ליתן, ל"ש בזה מי איכא מידי, וז"פ. ולפי"ז תמוה מ"ש רש"י דאפשר להתיר לפועל ב"נ לאכול מטעם מי איכא מידי, וצ"ע.

[ב] ונראה דממ"ש רש"י כאן מוכח שהנו חולק על דברי הריטב"א הנ"ל, שס"ל דיסוד הדין דאכילת פועל בעיקרו הוא חיוב שעל בעה"ב, אלא שמפרש דהתו' חידשה כאן היתר איסור גזל, שהתירה תורה ממון בעה"ב בכדי שהפועל יאכל ולכן שפיר יש לדון בזה משום מי איכא מידי שמסתבר שכשם שהתירה תו' גזל לפועל ישראל ה"נ התירה תו' איסור גזל לצורך פועל ב"נ. וכעיי"ז הי' משמע מד' התוס' ב"מ פז: במיעוטא דרעך ולא של הקדש שכתבו: „דס"ד דכי היכי דשרי רחמנא איסור גזל שאוכל מחבירו ה"נ הו"א דשרי בשל הקדש" עכ"ל. (וע"ש בתוס' הרא"ש² ובדף צב: ד"ה ואי. ודוק). ומבואר מל' התוס' כמ"ש בד' רש"י דעיקר חי' הקרא הוא דיש כאן היתר איסור גזל — שהרי אם היו התוס' מפרשים כד' הריטב"א דהתו' חייבה לבעה"ב ליתן לפועל לאכול הו"ל לתוס' לפרש דהס"ד

הוא דכמו"כ חייבה תו' להקדש ליתן לפועל לאכול. ומל' תוס' ברור שהדגישו היתר איסור גזל דכמו"כ יש ס"ד שיש היתר לאיסור גזל מהקדש.

ג] ובאמת ילה"ר דכן הוא שי' רש"י מסוגיא דב"מ הנ"ל כרם רעך ולא של כותי וכרם רעך ולא של הקדש. דהנה מפשטות ל' הגמ' הי' משמע דפירוש המיעוט בתרוייהו בחד גוונא דאסור לפועל לאכול כשעושה בשדה של כותי וכמו"כ אסור כשעושה בשדה הקדש וכן פי' הריטב"א באמת. ובלי הך קרא קס"ד דהתו' חייבה גם לבעה"ב ב"נ [ואולי הוא בכלל מצות דינים. וע']. ולזה בא מיעוט ולא של כותי לומר דאין חיוב על הכותי וממילא אסור לפועל לאכול דהו"ל גזל עכו"ם. אמנם רש"י פירש שם בא"א: כרך רעיק ואל כליך לא תתן אבל כרם כותי תתן והיינו דכשעושה בשדה של כותי יכול לאכול אפילו שלא בעת גמ"מ, משא"כ במיעוט רעך ולא של הקדש מפרש רש"י דהמיעוט הוא מכל דין היתר אכילה. ולכאורה יפלא דלמה לא פירש דהמיעוטים דהקדש ועכו"ם שווים במכוון א' דבשניהם אסור לאכול בכלל ולמה לא פירש רש"י כמו שפירש הריטב"א שהוא יותר פשוט בסגנון הלימודים. ונראה דרש"י אזל בזה לשיטתו דמאחר ששיטת רש"י היא דיסוד דין היתר דאכילת פועל הוא דהתו' התירה איסור גזל לפועל (וכדמשמע גם מהתוס' ב"מ) א"כ א"א לומר שהתורה תתיר לפועל שיעבור על איסור גזל ישראל ולא איסור גזל עכו"ם. ולכן הוכרח רש"י לפרש כמ"ש. ועוד דמיני' ובי' מוכח כמ"ש, שהרי לרש"י דהפסוק בא למעטו מאיסור אכילה שלא בשעת גמ"מ, ומוכח דלהתיר אכילה בעת גמ"מ פשיטא לן בלי שום קרא, ולא נצרכה קרא אלא להתיר שלא בשעת גמ"מ³. וע"כ של"ש שום סברא שתיאסר שלא בשעת גמ"מ דאם התו' התירה גזל לישראל פשיטא שגם גזל עכו"ם הותרה לצורך אכילת פועל.

ד] ולכאורה היה אפ"ל דפליגי בזה ראשונים בהדיא. דע' בסה"מ (עשה ר"א) שכ' הרמב"ם: שנצטוונו להיות השכיר אוכל בעת עבודתו עכ"ל. וכע"ז בהל' שכירות פי"ב הל' א': הפועלין שהן עושין בדבר שגידולו מן הארץ . . . הרי על בעה"ב מצוה שיניח אותן לאכול ממה שהן עושין בו, עכ"ל. אמנם בס' זוהר רקיע לרשב"ץ (עשה רי"ד) כתב וז"ל: ותהי' המצוה (לשיטת הרמב"ם) שלא לעכב על ידו. ועם עיכב עובר בעשה . . . ודבר קשה הוא שאין הכתוב מדבר אלא בפועל שהוא מותר ואין [ב]זה משום גזילו של בעה"ב, עכ"ל. חזינן דבהדיא פליגי בשאלה הנ"ל, דדעת הרשב"ץ דאין שום חיוב אקרקפתא דבעה"ב, ואין כאן אלא חידוש דין דאין כאן גזילה מבעה"ב באכילתו, אבל דעת הר"מ ברור די"ש מ"ע אבעה"ב, והיינו כשיטת הריטב"א ב"מ הנ"ל.

[ה] אמנם שיטת הר"מ טעונה ביאור, דהר"מ מלכים פ"ט ה"ט פסק דב"נ שאוכל שלא בעת מלאכה חייב. ומשמע דאם אכל בעת מלאכה אינו עובר. וע"כ דדינו כפועל ישראל. ולכאורה צ"ל דס"ל לר"מ כשיטת רש"י סנהדרין שהבאנו לעיל דאמרינן מי איכא מיד דשרי לישראל וכו', וע"כ דמותר גם לב"נ⁴. אלא שלכאורה א"א לומר כן שהרי כ"כ דלא יתכן לומר מי איכא מידי אלא אם נימא דעיקר אכילתו מדין היתר איסור גזל וכמ"ש בשיטת רש"י ורשב"ץ, אבל הר"מ הרי כתב בהדיא שהיא מצוה על בעה"ב, וכשיטת הריטב"א, וא"כ איך אמרינן בזה מי איכא מידי. ולכאורה צ"ל דשיטת הרמב"ם אינה כשיטת הריטב"א ב"מ, דאף דס"ל להרמב"ם דיש מ"ע אבעה"ב להניח אותו לאכול מ"מ להרמב"ם יסוד דין אכילת פועל בעת מלאכה אינו בתולדה מחיובא דבעה"ב, אלא שביסודו נאמר כאן דין היתר גזל וכמ"ש לרש"י סנהדרין, אלא שהר"מ ס"ל דהזהירה התורה לבעה"ב שיאפשר לפועל לאכול, כדי לבצע היתר אכילה שלו, משא"כ למ"ש הריטב"א עיקר דין אכילה נובע מזה שיש חיוב על בעה"ב, ולכן לדעת הריטב"א אצל בעה"ב עכו"ם שלא נתחייב במ"ע זו, באמת אסור לפועל לאכול, דאין היתר אכילה ענין של היתר גזל אבל הר"מ י"ל דס"ל כרש"י, דיסוד ההיתר הוא היתר איסור גזל, וכמ"ש בשיטת רש"י והרשב"ץ, ולכן שפיר שייך לומר בזה מי איכא מידי, ולכן החיר הר"מ לפועל עכו"ם לאכול בעת גמ"מ, אלא שהר"מ ס"ל דהתורה רצתה לחזק היתר אכילת פועל והזהירה גם לבעה"ב שלא למונעו ושפיר נמנית מצוה זו במנין המצוות.

[ו] ובאמת נראה דגם רש"י ס"ל כן, דע' ב"מ פח: אף פועל אי אתה מוזהר על חסימתו. וע' בטור ר"ס של"ז שכ' ומיהו אם חסמו שלא לאכול פטור ופירש רש"י בין אם קצץ עמו וכו', ודוקא לענין מלקות קאמר שהוא פטור אבל איסורא איכא אם חסמו, עכ"ל. ומשמע שהבין שגם לרש"י יש איסור לחסום, רק שאין בו מלקות. ולפי"ז משמע שלרש"י יש אזהרה שלא למונעו, והיינו כשי' הר"מ דהתורה הזהירה בעשה שלא למונעו, אף שאין מלקות דאין בו ל"ת דלא תחסום, חזינן דגם לרש"י יש בו איסור עשה, וע"כ דיש מ"ע אבעה"ב. ומוכרחים אנו לומר א"כ דרש"י ור"מ שניהם ס"ל דאף דיש מ"ע אבעה"ב, מ"מ יסוד הדין דאכילת פועל לא תלוי בחיוב המ"ע, וכדמוכח גם מרש"י ב"מ שהבאנו לעיל (אות ג) אלא שהתורה הזהירה לבעה"ב שלא למנוע הפועל מלאכול⁵. ובאמת הריטב"א שס"ל דכל יסוד ההיתר נובע מחיוב שעל בעה"ב מוכרח הוא לפרש כהטור דאף שאין מלקות בוודאי יש לו איסור עשה שלא לחוסמו, ועיין להלן. [אלא שיש לדחוק דבאמת מ"ש הטור שאסור, היינו מדרבנן ושוב אין ראי' דיסבור רש"י שיש איסור"ת למונעו, וע'].

[ז] והנה ברמ"א סימן של"ז סעיף א' הביא בשם רמ"ה (ומובא בטור) שאם מנעו בעה"ב מלאכול דחייב לשלם ומבואר מהרמ"ה דאין זה סתם מ"ע בעה"ב שלא לחסום אותו ושלא למונעו, אלא דיש לפועל זכות ממון לאכול ואם מנעו

הפסידו זכות ממוני שיש לו. ולפי"ז פשוט של"ש מי איכא מידי דאטו אם התו' זכתה לפועל ישראל זכות ממוני בשדה בעה"ב נימא בזה מי איכא מידי שנתנה תו' גם זכות ממון לפועל ב"נ. ולפי"ז הרמ"ה ס"ל כעי' שיטת הריטב"א דהתו' חייבתה לבעה"ב ויש לו חיוב ממון כלפי הפועל. ול"ש בזה מי איכא מידי⁶. ונראה לה"ר ברורה לזה, דהרמ"ה סנהדרין נז. מצטט כל לשון רש"י מלה במלה, אלא שפי' הב' ברש"י שכ', ותו בכותי היכי אסור לי' מי איכא מידי וכו' השמיטו הרמ"ה. ונראה דהרמ"ה בזה לשיטתו דאכילת פועל היא זכות ממון שזכתה תורה להפועל במלאכתו, ופשוט של"ש בזה מי איכא מידי, ודו"ק.

[ח] היוצא מכל הנ"ל, די ש כמה שיטות ביסוד דין היתר אכילת פועל בעת גמר מלאכה: שיטת רש"י דבעיקר נאמר כאן היתר איסור גזל, וכן משמע מתוס' ב"מ פז: בביאור הס"ד דמותר לאכול בשל הקדש, וכן מוכח משיטת הרשב"ץ בזה"ר שכ' כן בהדיא; שיטת הרמב"ם די ש חיוב על הבעה"ב לאפשר אכילת פועל, אבל עיקר ההיתר הוא דין היתר איסור גזל, ולכן גם הר"מ אף שמונה מ"ע מ"מ ס"ל דיתכן לו' מי איכא מידי; שיטת הריטב"א דדין אכילה נובע מחיוב שרמיא תורה אקרפתא דבעה"ב וכל של"ש חיוב בעה"ב לא נאמרה אז היתר לפועל לאכול: ושיטת הרמ"ה שמוטיף בזה, וכן מוכח מד' הריטב"א בעצמו, שחיוב שעל בעה"ב כולל גם זכות ממון לפועל ואם מנעו מלאכול חייב לשלם ולכן ל"ה הרמ"ה בסנהדרין שם לסברא דמי איכא מידי מאחר שבעיקר הדין הוא זכות ממון שזכתה תורה להפועל⁷.

[ט] והנה במשנה רפ"ב דמעשרות מבואר דפועל אוכל טבל ואינו כמקח שקובע למעשר ואוסר לאכול אפי' בארעי. וע"ש סופ"ב. ומבואר דכ"ז בפועל שאוכל בזכות שזכתה לו תורה, אבל אם אוכל ע"י קציצה עם בעה"ב בדבר שהתורה לא זכתה לו לאכול, אז שפיר הוי כמקח וקובעת למעשר. ומבואר במשנה שם שאשתו ובני בית פטורין מן המעשר שאינה קובעת למעשר. ובירושלמי מקשה הרי אשתו מחוייב לה מזונות מדאורייתא ומ"ש מאכילת פועל שקוצץ עם הפועל שחשוב כמקח, ה"נ נימא באשה האוכלת בחיוב מזונותיה. ומשני דמשנתנו כמ"ד אין לאשה מזונות ד"ת. חזינן עכ"פ דהירושלמי משווה אכילת פועל ע"י קציצה לאכילת אשתו בחיוב מזונות. וד"ז פלא דלכאורה אדרבה יש לדמות אכילת פועל שאוכל מזכות שזכתה לו תורה לאשה שאוכלת במזונותיה שהתו' זכתה לה מזונות וא"כ ל"ק קו' הירושלמי כלל, דכמו דפועל שאוכל בזכות שזכתה לו תו' ל"ח כמקח ה"נ אשה י"ל דל"ח כמקח. ולכאורה יש ליישב דמחולקים הם, דחיוב מזונות בעצם הוא זכות ממון שיש לאשה, ולכן מה שנותן להם לאכול הרי זה בתשלום החוב, וה"ה כמקח, משא"כ אכילת פועל, שאינו אלא היתר אכילה של"ח כגזל, וכמ"ש בשי' רש"י ורשב"ץ והרמב"ם, א"כ י"ל דדוקא פועל ל"ח כמקח. אבל לשיטת הראשונים דס"ל כרמ"ה וריטב"א דגם אכילת פועל הוא זכות ממון לאכילה, ואם

מנעו מלאכול חייב לשלם, שוב יל"ע מ"ש מזונות אשה מאכילת פועל. ולכאורה מהירושלמי ראייה ברורה לשיטת רש"י וכדכותי' ודלא כרמ"ה וריטב"א. אמנם כ"ז רק לפי גירסתנו בירושלמי שם, וכן גריס הר"ש וריבמ"צ והגר"א בשנות אליהו, אבל הגר"א בפירושו על הירושלמי גורס להיפך, דהירושלמי מקשה למ"ד דחייב מזונות אינו ד"ת, ומשני אתיא מחניתא כמ"ד מזונות ד"ת. ולפי"ז אדרבה יוצא דבהירושלמי מפורש שאין לחלק בין מזונות, שאע"פ שהוא חייב ממוני מ"מ ל"ח כמקח כמו דאמרינן באכילת פועל, וא"כ שפיר י"ל דמחל' הראשונים שהבאנו תלוי בב' גירסאות הנ"ל בירושלמי רפ"ג דמעשרות⁸.

[י] ונראה דילה"ר למ"ש בשיטת רש"י מד' הירושלמי פ"ב דמעשרות הל' ד' דאיתא שם תני רשב"י אומר עד היכן דיקדקה תורה בגזל בתוך כך גדולה מלאכה שלא חרב דור המבול אלא מפני הגזל, ופועל עושה במלאכתו ואוכל ופטור מן הגזל, עכ"ל. ואי נימא דיסוד דין אכילת פועל היא חלק והוספה על שכירותו וחייב ממוני הוא שחייב משכיר לפועל, איך יש להוכיח שגדולה מלאכה שפטור מן הגזל הרי זה חייב ממון גמור, ואפילו אם אינו חייב ממוני אלא חייב מצוה של הבעה"ב וזהו סבת הזכות אכילה ג"כ קשיא דאטו נוכיח מלשו"פ ומתנ"ע דעניים אוכלים בו דפטור מן הגזל. אלא וודאי משמע כמ"ש בשיטת רש"י והרשב"ץ דיסוד הזכות אכילה נובע מהיתר איסור גזל שהתירה תו' גזל לטובת הפועל, ודוק.

ולפי"ז יש לפרש שאר ד' הירושלמי שם באופן חדש, דהירושלמי מק' בסוגיא הנ"ל האוכל מן התורה יהא חייב. [וביאר הגר"א ושאר מפרשים דהירושלמי מקשה דאפילו פועל האוכל מזכות התורה למה ל"ה כמקח]. ומשני אמר רבי יונה התורה פטרה אותו. ופי' המפרשים דהתורה פטרה לפועל מחייב מעשר דל"ח כמקח ע"ש. וזה דוחק קצת, דהרי מבואר בבבלי ב"מ פת. דמקח קובע רק מדרבנן ואיך נימא דהפסוק בא לפטור מחייב דרבנן וצריך לדחוק דקרא אסמכתא בעלמא. אמנם נראה להוכיח דשיטת הירושלמי היא דיסוד אכילת פועל הוא היתר ופטור גזל, ולא שהתורה זיכתה לו זכות ממון ושעבדו לבעה"ב, וכמ"ש בשיטת רש"י ורשב"ץ, א"כ יל"פ דזהו גופא תי' ר' יונה, התורה פטרה אותו, לא כמ"ש המפרשים פטרה אותו ממעשר, אלא פטרה אותו מגזל, ר"ל דכל יסוד אכילת פועל אינו זכות ממון אלא שהתו' פטרתו מאיסור גזל, ולכן פשוט שאינו כמקח, וזהו ממש לשון רשב"י דפועל עושה במלאכתו ואוכל, ופטור מן הגזל. ודוק.

ולפי"ז יוצא דשיטת הירושלמי בב' דוכתי הנ"ל הוא כשיטת רש"י דיסוד האכילה של פועל הוא רק היתר ופטור איסור גזל, וא"ש גם ד' הירושלמי פ"ג דמעשרות הל' א' שהבאנו לעיל (לפי גירסתנו) שהירושלמי ס"ל דיל"ח בין אכילת פועל דל"ח כמקח לאכילת אשה במזונות ד"ת דהוי כמקח, והיינו כמ"ש דרק באכילת פועל י"ל כסברת רבי יונה דהתו' פטרה אותו מגזל, ואין כאן זכות ממון ולכן ל"ח כמקח, וע'.

יא] וע' ב"מ צב. אבע"ל פועל משלו אוכל או משל שמים הוא אוכל. ופירש"י משלו הוא אוכל תוספת שכר שהוסיפה לו תורה⁹ או משל שמים במתנת גמ"ח כשאר מת"ע. ומאי נפק"מ דאמר תנו לאשתי ובני א"א משלו אוכל יהבי' להו (וברש"י: כי היכי דבידו ליתן שכרו לכל מי שירצה) א"א משל שמים אוכל לדידי' זכי' ליה רחמנא, לאשתו ולבניו לא זכי' להו רחמנא. ופירש"י לדידי' זכי' ליה רחמנא בצדקה וכ"ז דלא מטא לידי' לא זכי' לי' דליתבי' לאשתו ובניו ע"כ. ומבואר מלשון רש"י דאחר שבא לידו בוודאי יכול להקנותו לאחר, אפילו למ"ד דאוכל משל שמים. אמנם התוס' (ד"ה אי) כ' דלמ"ד משל שמים אוכל,, לא זיכה לו הכתוב אלא מה שהוא לועס ואוכל ואין לו כח ליתן כלום עכ"ל¹⁰. וכן פסק הטור סי' של"ז וע"ש פרישה וגר"א. עכ"פ מוכח מכל הראשונים בסוגיא דשם דלמ"ד משלו אוכל יש לו כח להקנות זכות אכילה לאחר ולמ"ד משל שמים אוכל נחלקו אם יכול להקנותו לאחר שבא לידו, אבל קודם שבא לידו לכו"ע אין בידו להקנותו.

יב] שוב מביא הש"ס ראי' מהשוכר את הפועל לעשות בנטע רבעי שאם לא הודיעם פודה ומאכילן. וא"א משל שמים אמאי פודה ומאכילן איסורא לא זכי' להו רחמנא. ומשני התם משום דמחזי כמק"ט. ומבואר דלמ"ד משלו אוכל מוכן הוא דפודה ומאכילן, והיינו שלדידי' פשוט שמק"ט גמור הוא ולא רק מחזי כמקח טעות. ויל"פ בב' אופנים: א) י"ל דלמ"ד משלו אוכל גם באיסורא זכי' לי' רחמנא דמאחר שזה זכות ממון גמור ויכול להקנותו לאחר א"כ י"ל דזכות שלו הוא גם באיסורא משא"כ למ"ד דמשל שמים אוכל אין לו אלא היתר לאכול ואפילו לשיטת רש"י דמשבא לידו יכול להקנותו, מ"מ בעיקר הדין הוא רשות לאכול אלא שממילא אם בא לידו קנאו, ולכן מסתבר שלא נתנה תורה היתר אכילה באיסורא, וכן משמע לעיל צב. בענין נזיר דלמ"ד משלו אוכל זכה נזיר גם בכרם, משא"כ למ"ד משל שמים אוכל¹¹; ב) עויל"פ ראית הש"ס דאפילו אם לכו"ע יש לו זכות בעצם לאכול, מ"מ מה שעל בעה"ב רמיא חיוב לפדות, ד"ז תלוי במחלוקת משלו או משל שמים אוכל, דלמ"ד דמשלו אוכל הוא חלק מחובת השכירות,, תוספת שכר" ולכן עליו רמיא לפדותו משא"כ למ"ד משל שמים אין החיוב על בעה"ב ולמה יהא חייב לפדות¹².

יג] ובאמת כעי"ז קצת מצאנו בתוס' הרא"ש שמבואר בדבריו שנפ"מ בין משלו אוכל למשל שמים אוכל הוא דלמ"ד משלו אוכל הוי מק"ט דעל הבעה"ב,, מוטל להודיעו שעושים בנטע רבעי. . . א"א משל שמים אוכל אז ל"ה כאילו התנו דאינו בכלל שכרן אלא גמ"ח. עכ"ל. ונראה דכונתו כעין מ"ש, דלמ"ד משלו אוכל הר"ז בכלל חיובי בעה"ב כלפי הפועל ועליו רמיא להודיעם ואם לא הודיען ה"ז מק"ט גמור, משא"כ למ"ד משל שמים אוכל אין זה אחריות הבעה"ב כלל, וע' ריטב"א (י) בשם הראב"ד דלמ"ד משלו אוכל ה"ז מק"ט כאילו התנה ליתן ד' ונתן ג' . . . ולמ"ד משל שמים אינו מן התנאי שלו אלא חסד שמים ואינו בכאן, עכ"ל.

והיינו שאין זה סתם מק"ט אלא דהוי כאילו התנה בפירוש שחלק מהשכירות שמשלם לו היינו אכילתו בעת גמ"מ, ואם הטעהו הרי אינו נותן לו כל שכירותו. [ד] העולה מכל הנ"ל, דיש כמה נפ"מ בין מ"ד משלו אוכל למ"ד משל שמים אוכל, ועלינו לברר עדיין דלכאורה כל מ"ש לעיל במחל' הראשונים בגדר היתר אכילת פועל אם הוא זכות ממון או היתר איסור גזל, ואם יש חיוב על בעה"ב או דאין הבעה"ב חייב כלל כלפי הפועל, לכאורה כ"ז תלוי במחל' הברייתא והמשנה אי משלו אוכל או משל שמים אוכל, וצ"ב. והנה לשיטת רש"י סנהדרין שהוכחנו מדבריו דס"ל שאין באכילת פועל אלא היתר איסור גזל, ואין לו שום זכות כלפי הבעה"ב ואין הבעה"ב חייב כלום להפועל, לכאורה צ"ל דהיינו רק למ"ד משל שמים אוכל שלדידי' חזינן שאין לו זכות ממון, ואף דרש"י ב"מ ס"ל דלאחר שבא לידו יכול להקנותו, י"ל כמ"ש דאף דביסוד הדין אין כאן אלא היתר איסור גזל ולא זכות ממון, מ"מ לאחר שבא לידו הוי כשלו¹³, אבל למ"ד משלו אוכל דהוי,, תוספת שכר" י"ל דגם רש"י מודה שלדידי' הוי זכות ממון גמור. וכצ"ל גם לשיטת רשב"ץ שס"ל דאינו אלא היתר גזל ואין שום מצוה אבעה"ב. ולשיטת הראשונים כהרמב"ם. דעיקר הדין אכילת פועל הוא היתר איסור גזל, מ"מ סבור דיש מ"ע אבעה"ב ל"ק די"ל דסבור כמ"ד משל שמים וס"ל דאף למ"ד משל שמים אוכל מ"מ יש מצות עשה אבעה"ב שלא למונעו מלאכול. ואפילו אם נפרש כמ"ש הרא"ש דנפ"מ בין מ"ד משלו אוכל למ"ד משל שמים אוכל, היינו אם על בעה"ב יש חיוב להודיעו שעושה בנטע רבעי. עיין לעיל (אות יג), מ"מ י"ל דס"ל לרמב"ם דאף דלכו"ע יש מצוה אבעה"ב שלא למונעו, מ"מ למ"ד משל שמים אוכל אין זה חיוב ממוני על בעה"ב ולכן אין זה אחריותו להודיעו במאי עושה מלאכתו, דאין זה חלק מחובת הבעה"ב כלפי פועליו. נמצא דלשיטת רש"י סנהדרין ורשב"ץ ורמב"ם דביסודו דין זה הוא היתר איסור גזל, וכך משמעות התוס' פז: לענין הו"א דהקדש, י"ל דלק"מ דלהלכה קיי"ל כמ"ד משל שמים אוכל¹⁴.

טו] אמנם לשיטת הרמ"ה דיש חיוב ממוני יל"ע הרי קיי"ל כמ"ד משל שמים אוכל, וכ"כ דלמ"ד זה אינו זכות ממוני ולכן א"י להקנותו לאחר, ולכן גם לכמה ראשונים ל"ח מק"ט ואין חיוב אבעה"ב להודיעו ולא לפדות כדי שיוכל הפועל לאכול, וא"כ מכ"ז חזינן דלמ"ד משל שמים אוכל אין כאן חיוב ממון כלל, וא"כ איך פסק הרמ"ה דחייב לשלם לפועל אם מנעו מלאכול, ולכאורה היה אפ"ל דהרמ"ה חולק אכל הראשונים שפסקו כמ"ד דמשל שמים אוכל וס"ל כמ"ד משלו אוכל. ולפי"ז מוסבר למה חולק המחבר על הטור והשמיט דבר הרמ"ה, דהמחבר יסבור דהרמ"ה אזיל למ"ד משלו אוכל, ואנן קיי"ל כמ"ד דמשל שמים אוכל. אלא שעדיין יוקשה לפי"ז שיטת הרמ"ה שפסק שם כרמ"ה, אף שפוסק כמ"ד משל שמים אוכל. ועוד דהריטב"א פח: כתב כרמ"ה דהוא חייב לשלם ומ"מ בסוגיא צב: פסק כמ"ד דמשל שמים אוכל. ומצינו בשטמ"ק סוף צ"ב: שכתב בשם הרשב"א וז"ל: אם חסמן בע"כ משלם הוא לה... ואפילו למ"ד משל שמים אוכל, שהרי

לא אכל עכ"ל. ומפורש דכדעת הרמ"ה ס"ל להרשב"א, דאם חסמו צריך לשלם דאף למ"ד משל שמים אוכל, דקיי"ל כוותי' מ"מ אם חסמו מלאכול חייב לשלם, ולרשב"א יל"ע דאם גם למ"ד דמשל שמים אוכל יש זכות וחיוב ממון א"כ איך יפרש להא דאין מק"ט למ"ד משל שמים אוכל, דכ"כ דלדידי' אין חיוב אבעה"ב להודיעו, ול"ח חלק מהשכירות ואין כאן שום חיוב ממון ולכן ל"ח מק"ט, וצ"ב. ונ"ל דלדעת הרשב"א יסוד המחל' אי משלו אוכל או משל שמים אוכל היינו אי שורש דין זה נובע מזכות ממון של פועל ואז י"ל דגם באיסורא זכו דהוי חלק משכירותו ממש וזהו כשיטת הסובר דמשלו אוכל, אבל למ"ד משל שמים אוכל שורש ההיתר הוא דין אכילה, ורק ממילא נתנה לו תוספת זכות ממוני, ולכן באיסורא י"ל לא זכי ליה רחמנא. וגם א"ש דנפ"מ אי הוי מקח טעות נמי תלוי בזה דלכו"ע יש זכות ממון אלא דאם בשורש הדבר היתה רצון תו' רק שיאכל אז י"ל דבאיסורא לא זכי לי' וגם בעיקרו אין זה חלק מהשכירות ול"ש לומר דהשכירות היתה מק"ט אם לא הודיעו, אלא שצריכים להוסיף, דאף שלרשב"א לכו"ע יש לו זכות ממון, ולכן אם חסמו משלם, מ"מ הרי חזי' דלמ"ד משל שמים א"י להקנותו לאחר, והיינו דאם התו' בעיקר בא' ליתן לו זכות ממון ה"ה ככל זכות ממון שיכול להקנותו לאחר והיינו כמ"ד משלו אוכל, אבל למ"ד דמשל שמים אוכל הרי אף שהתו' נתנה לו זכות ממון ממילא הוא (ולחזק — כאילו — ההיתר אכילה) אמנם מאחר שכן לא נתנה לו תו' זכות זה באופן שיהא יכול להקנותו לאחר, כצ"ל¹⁵.

ואם כנים הדברים י"ל דאפילו לרשב"א שחייב לשלם אם חסמו ומנעו מלאכול, מ"מ י"ל דלמ"ד משל שמים אוכל, דחיוב תשלומין זה אינו עיקר שורש היתר אכילתו, ובעיקר באה התורה להתיר איסור גזל להפועל, ובתוצאה מזה חייבתה תו' לשלם אם מנעו מלאכול. וא"כ י"ל דאף לרשב"א דיש חיוב ממון מ"מ מאחר שעיקר הדין הוא היתר אכילה והיתר גזל, שייך לומר מי איכא מידי וכמ"ש רש"י סנהדרין נו. ולפי"ז י"ל כן גם לד' הרמ"ה. וא"כ יוצא דאף להרמב"ם שיש מ"ע אבעה"ב שלא למונעו ואף להרשב"א ורמ"ה שאם חסמו משלם מ"מ י"ל דס"ל כרש"י דיש כאן מי איכא מידי, אלא שיצא נפ"מ לדינא: דאצל ישראל שחסמו בעה"ב מכיון שיש גם בנוסף להיתר גזל גם זכות ממון חייב לשלם משא"כ הב"נ דיסוד הדין דב"נ אוכל רק מטעם מי איכא מידי, יתכן שאצלו לא נתחדש אלא היתר איסור גזל, ואם חסמו בעה"ב אינו חייב לשלם.

ולהמבואר יוצא דרק מהריטב"א ב"מ פז: שכתב דכל של"ש לחייב בעה"ב במצוות ל"ש לפועל לאכול, מוכח דל"ש מי איכא מידי, דע"כ לד' הריטב"א שורש ההיתר אכילה נובע מחיוב שעל בעה"ב, ולזה ל"ש מי איכא מידי להתירו בב"נ. וי"ל עוד דאף שהריטב"א (פח:) ס"ל כרמ"ה והרשב"א דחייב לשלם, מ"מ מחולקים דלרמ"ה והרשב"א י"ל דמ"מ עיקר שורש דין אכילת פועל הוא היתר איסור גזל וממילא הוסיפה תו' זכות ממון משא"כ לריטב"א דיסוד האכילה נובע

מחיובא דבעה"ב שפיר י"ל דחיוב ממון נכלל בחיוב של בעה"ב ואינו סתם הוספה צדדית אלא שלדידי' עדיין צ"ב איך יפרש הא דלמ"ד משל שמים אינו כמק"ט, וע'.

1. ובאמת אין ראי' מדין לשו"פ, דיש לומר דשם נעשה ממון עניים ממש, ושבט עניים היינו רק מישראל. אמנם הבאתי לדוגמא דאם נפרש שנובע היתר לקיחה מחיוב שרמיא על הנותן ל"ש לומר בזה מי איכא מידי.
  2. בעיקר מעוט דבעי' לאסור אכילה משל הקדש, כ"כ דשיטת התוס' דההו"א דס"ד דכמו שהתירה גזל ישראל הו"א דשרי בשל הקדש עכ"ל. ויל"פ דקס"ד דכמו שלצורך אכילה של פועל התירה איסור גזל ה"נ התירה איסור הקדש נמי לצורך הפועל. ועי' תוס' הרא"ש דקס"ד דפועל אוכל בו אף דלשאר בנ"א איכא מעילה כמו בשל חבירו דאיכא גזל לשאר בנ"א עכ"ל. ומבואר דלפי ההו"א מתירה התו' אף איסור מעילה לצורך הפועל. ובריטב"א כ' לפרש דמיירי בדבר שאין בו קדושת הקדש רק ממון הקדש ע"ש מה שהשווה להא דלעיל נו: והנה לד' התוס' רא"ש י"ל דאיסור מעילה תלוי בגדרי איסור גזל, ע"ש בהערות המו"ל. אמנם צע"ק דהרא"ש בעצמו נתקשה להלך צב: למה אינו אוכל בשל מע"ש בלי פדיון כמו שהי' אוכל בהקדש, לולי הגזיה"כ (ותי' דגזיה"כ דממעט הקדש ממעט גם מע"ש) והנה מע"ש אינו איסור ממוני ומ"מ ס"ל דיש להתירו לצורך אכילת פועל, וע'. ובשטמ"ק כ' בשם ר"י לוניל רעך ולא של הקדש כלומר שיצטרך הגובר לפדות קצת מן הענבים כדי שיאכל הפועל עכ"ל. ולפי"ז אין כאן צד שנתיר איסור הקדש או איסור מעילה, רק דהקדש חייב לפדות בכדי שיוכל לאכול, אבל מתוס' ורא"ש וריטב"א מוכח שפירשו דיכול לאכול בלי פדי', ואולי הבין הר"י לוניל שבכלל אין היתר איסור גזל אפילו בשל ישראל, אלא שכולו דין חיוב אבעה"ב להאכיל ולכן כ' דהקס"ד שגם הקדש חייב להאכיל, או שס"ל דאפילו אם נימא דאצל ישראל יש היתר איסור גזל, מ"מ בהקדש א"א לומר שנתיר איסור מעילה כמו שהתירה תו' איסור גזל, ולכן הוצרך לפרש שיהיה חיוב אגובר לפדות, והיינו חיוב להאכילו. ולפי"ז אין ראי' אם לר"י לוניל יש ב' ענינים באכילת פועל או לא.
  3. ואף שיש לדחוק דמאי דפשיטא לרש"י גם בלי פסוק דאוכל בעושה בשדה עכו"ם, אינו משום דאם התירה התורה גזל ישראל כ"ש שנתיר גזל עכו"ם, די"ל כמ"ש לד' הריטב"א דבלי פסוק הו"א דכמו דחייבה תורה לבעה"ב ישראל ליתן לפועל שלו לאכול ה"נ חייבה לבעה"ב עכו"ם והוא בכלל מצות דינים. מ"מ הראי' הראשונה שהבאנו, ר"ל מה שרש"י מעקם פשוטו של הסוגיא ואינו מפרש כהריטב"א מוכיח שרש"י ס"ל שא"א דהתו' תאסור לאכול בשל עכו"ם. וע"כ הטעם כמ"ש דרש"י לשיטתו.
  4. וכמו"כ ראיתי במנ"ח מצוה תקע"ו סוף אות ג', שכ' כן בשיטת הרמב"ם, וע"ש שהעיר גם במ"ש להקשות על רש"י דאיך יתכן מי איכא מידי, ולא תירץ כלום.
  5. הנה מפשטות לשון הטור מבואר דיש איסור בחסימה, ומסתימת לשונו משמע דיש בזה איסור תו'. ובאמת לשיטת הרמב"ם שהבאנו בוודאי מקרי מבטל מ"ע או עובר באיסור עשה. וכן מפורש גם בס' החינוך סוף מצוה תקע"ו. וע' גם ל' פסקי רי"ד צב. במחל' תנאים אי מלמדין או אין מלמדין, ויש מחל' ראשו' למ"ד אין מלמדין אם ר"ל דאין חיוב ללמד או דאסור. ושיטת הרי"ד שאסור ללמדו, דנראה כמונעו מלאכול ועובר על ד"ת עכ"ל. משמע דהמונעו עובר באיסור"ת [ולשא"ר י"ל דס"ל דאין איסור מפני שאינו מונעו ממש]. וכעיי"ז ע' שטמ"ק בשם ר"י לוניל.
- אמנם ע' פסקי ריא"ז שם שכ' וז"ל (הל' ב' סי' ט"ו): אם חסמו בעה"ב ומנעו מלאכול אינו עובר בלאו שלא הזהירה תורה בעה"ב עליו אלא שהרשהו תו' לאכול. והר"ז אוכל בע"כ של בעה"ב כמו שנוטל שכרו בע"כ עכ"ל. והנה ז"ב שאין שום איסור או עשה על בעה"ב והתו' רק נתנה לו רשות לאכול. והי' נשמע מזה דס"ל כשי' הרשב"ץ שהבאנו, ולפי הרשב"ץ פשוט שאין שום איסור"ת למונעו מלאכול. אמנם בסו"ד ריא"ז משמע דס"ל דיש לו זכות ממוני לאכול, ולכן השווה לנוטל שכרו בע"כ דבעה"ב, וע"כ דיש לו זכות ממוני, אלא שיש לדחות דהריא"ז נקט

לדוגמא בעלמא כן, ולא שבעצם יש לו זכות ממוני, אבל אם באמת בדיוקא נקט כן, יוצא דיש לנו שיטה חדשה, דאין שום חיוב על בעה"ב, ומ"מ הוי זכות ממוני שזכתה לפועל לאכילת השדה, וע' מ"ש להלן (הערה 7) בשי' הרמ"ה).

ובס' גליוני הש"ס הביא בשם החו"י סי' קצ"ג שכ' בשי' רש"י דאם חסמתו פטור פירש"י מלאו דלא תחסום, ולכאורה מ"ש פטור ר"ל ממלקות והלא בלאה"נ א"ע מה"ד. וי"ל דמ"ש פטור ר"ל מותר והכי משמע לשון דבעי למילף מק"ו אתה מצווה על חסימתו, ע"ש דבריו ולפלא שלא הזכיר כלום מר' הטור שמפורש שיש איסור בדבר. עכ"פ לפי שיטתו ברש"י מוכח דלרש"י אין שום דינים על הבעה"ב, וע'.

6. והנה יש להעיר, דהמחבר כנראה לא פסק כד' הרמ"ה, ואף הרמ"א ל"ה אלא שכן דעת הרמ"ה. ויש להעיר דהריטב"א פח: כ"כ בהדיא ומובא בשטמ"ק, וכמו"כ בשטמ"ק צב: הביא כן בשם הרשב"א דחייב לשלם אם מנעו מלאכול. וע'. ואולי תלוי בהא דלהלן צב: משלו או משל שמים, וע' מ"ש להלן בזה.

7. אמנם י"ל דשיטת הרמ"ה אינו כשיטת ריטב"א אלא דשניהם ס"ל דיש לפועל זכות ממוני, אבל י"ל דהרמ"ה לא נחית כלל לשיטת הריטב"א דיש איזה מ"ע וחיוב אבעה"ב, די"ל דהוא זכות ממון שזכתה לפועל, ולפי"ז יתכן שהרמ"ה יסבור כמ"ש לעיל (בהערה 5) כשיטת הרי"א"ז, ועמ"ש לעיל.

8. וע' רשב"א שו"ת ח"א סי' שס"א שכ' וז"ל: ופועל נמי פטור מן הדין כבעה"ב. . . ואפילו תאמר דשכר פעולתו הוא והוי כמקח לא גזרו בו רבנן כיון שאוכל מן התורה עכ"ל. ומדבריו משמע שמפרש דאם אוכל בתו' שכר פעולתו, וכמ"ש רש"י ושא"ר (ב"מ צב.) למ"ד משלו אוכל, וא"כ דומה למקח מ"מ לא גזרו בי' רבנן והקילו עליו שלא יוקבע למעשר, וזה ד"ח.

9. ויש להעיר דמל' הטור והפוסקים שס"ל דרש"י דעה יחידאה בזה, דגם למ"ד משל שמים אוכל יכול להקנותו לאחר שבא לידו, ובאמת כן מפורש בד' ריטב"א ב"מ סוף צב: שכ' וז"ל: דלמ"ד משל שמים הוא אוכל ניחא לו מתנ' משום שאין כאן זכי' של ממון קודם שבא לידי פועל, עכ"ל. ומבואר דדנים רק קודם שבא ליד פועל, ולאחר שבא לידו לכו"ע יש לו זכות ממון, והיינו כרש"י. וכן כ' הריטב"א בתחלת הסוגיא לעיל צב. הוי משל שנים הוא אוכל לא יהבינן, דלדידי' זכי' דחמנא בצדקה ולא במה דלא מטא לידי' זכי' בי' עכ"ל.

10. ויש להעיר בזה עוד, דאם באמת דלמ"ד משלו אוכל היינו תוספת שכר, ולרש"י א"א להקנות תוספת שכר בלי עיקר השכירות וכמש"נ, יוצא דפועל שעושה בחנם בוודאי אינו אוכל. ונחלקו בזה הראשונים צב. ע"ש שטמ"ק. אמנם היה אפ"ל דהיינו משום דאין עליו שם פועל ושכיר מאחר שעושה בחנם ולא מטעם שכתבנו. אלא שד"ז גופא תלוי בד' הראשו', דע' או"ז ב"ק סי' דפועל שקבל על עצמו לעשות אפילו בחנם יש עליו שעבדים לעשות, ושפיר חל עליו דין פועל ושכיר, ואכמ"ל.

11. ובזה יש עדיין מקום עיון, דבגמ' צב. בנויר משמע דהש"ס תולה אי נזיר אוכל בכרם או לא אי משלו או משל שמים והיינו אם בעיקר יש לו זכות ממון הר"ז זוכה גם בכרם למרות שאסורה לו, ולמ"ד משל שמים אוכל דבעיקר הוא היתר אי זכות לאכול, לכן באיסורא לא נתנה לו תו' כלום. וכן הי' אפ"ל בנטע רבעי, אלא שיל"ח דבנ"ר אפשר לאוכלו בירושלים, משא"כ נזיר בכרם ולהיפך נמי יש לצדד דנזיר בכרם אפשר לו לשאול וגם יש לו עכ"פ כח ליתנו לאחר ולכן זכה בו למ"ד משלו אוכל, משא"כ נ"ר הו"א ליתנו לאחר י"ל דגם למ"ד משלו אוכל, אין לו בה כלום בזה. עויל"ח דבנ"ר יש לבעה"ב עצה לעשותו ראוי לאכילת פועל, ע"י פדיי', וא"כ שפיר י"ל דזכות הפועל מחייבתו לפדות, משא"כ בנויר בכרם דל"ש לומר כן, וע' היטב בזה עוד.

12. וד"ז תלוי גם בתירוצי הראשו' פז: בהא דבעי' קרא למעט הקדש, דבלי המיעוט אוכל גם בשל הקדש, ע"ש בתוס' ותוס' הרא"ש דקס"ד דיש היתר לאיסור מעילה כמו שיש היתר לאיסור גזל. אמנם בריטב"א כ' דמיירי בשל ממון הקדש בלי חלות קדושת הקדש, ודין ממון הוא לגמרי. ובשטמ"ק שם כ' בשם ר"י לוניל דהקס"ד שגזבר יהי' חייב לפדותו בכדי שיוכל פועל לאכול, והיינו כמו בסוגיין. וצ"ל דשא"ר שלא הי' כן ס"ל דל"ש לחייבו לפדות אלא למ"ד משלו אוכל, ולא רצו לפרש הסוגיא פז: רק אליבא דמ"ד משלו אוכל. ובדעת הר"י לוניל י"ל דס"ל דהסוגיא שם ע"כ רק למ"ד משלו אוכל, ולא רצו לפרש הסוגיא פז: רק אליבא דמ"ד משלו אוכל, או דס"ל

דלכו"ע יש לחייב בעה"ב לפדות והא דבנ"ר משמע דחייב לפדות תלוי בשלו אוכל או משל שמים י"ל דמפרש הסוגיא צב: בא"א, או דשאני נ"ר דסבת האיסור אינו ענין ממוני כמו הקדש, ונימא שס"ל לר"י לוניל דאם סיבת האיסור הוא גדר ממוני כגזל והקדש אז לכו"ע חייב לפדות לקיים זכות אכילה דפועל, אבל בנ"ר ס"ל דאין לחייבו אלא למ"ד משלו אוכל, וע'.
 13. אמנם יש להעיר, דלמ"ש שלרש"י סנהדרין דאמרי' מי איכא מידי להתיר ב"נ לאכול בגמ"מ, דע"כ יסוד הזכות אכילה הוא מדין היתר איסור גזל, ע' לעיל באריכות. ומ"מ ס"ל לרש"י דמשבא לידו אפשר להקנותו לאחר, לכאורה מוכח מכאן דלא כשיטת היראים דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר מ"מ לא הוי שלו, דחזינן מהיראים דהיתר לגזול לא עושהו כשלו, א"כ ה"נ איך אפשר להקנותו לאחר הרי אינו שלו. וצ"ל או שרש"י חולק או דכאן התירה התו' ממון הבעה"ב להפועל, ולכן אפשר לזכות בו ממש, ובזה צ"ע, דאם התורה ממון בעה"ב לפועל שוב אין כאן היתר איסור גזל. ושוב יל"ע אם שייך כאן מי איכא מידי כמ"ש רש"י בסנהדרין לולי שנימא שבנוסף לדין העקרי שהוא היתר איסור גזל, הוסיפה תו' שיוכל לזכות בו, אבל ביסוד הדבר מתחיל הדין בהיתר איסור גזל, וצע"ט.

14. כן נפסק בשו"ע, וכן פסקו הרי"ף הרא"ש הרי"ד ריא"ז ריטב"א וחי' הר"ן, ואו"ז.
 15. ואם אפ"ל כמ"ש בד' הרשב"א שלמ"ד משל שמים אוכל יש חיוב זכות ממון ג"כ אלא דמאחר שאינו עיקר החיוב לכן אין זה בכלל השכירות שנדונו כמק"ט על עיקר השכירות משא"כ למ"ד משלו אוכל הוי חלק מהתחייבות השכירות וכמ"ש בתשו' שס"א שהבאנו לעיל הערה (8) „שאוכל בשכר פעולתו" וכל' רש"י „תוספת שכר", משא"כ למ"ד משל שמים אוכל, דהוי דין ממון, ומ"מ מאחר שזה כע"י דין זכות ממילא, טפל לעיקר דין אכילת פועל ולכן ס"ל לרשב"א דאף שגם לדידי' משלם ממון אם חסמו מ"מ א"א להקנות אכילתו לאחר, דהתו' לא נתנה לו זכות זה אלא לעצמו ושיירה תו' בכח הקנאת הזכות. ואולי י"ל לפי"ז כע"י פירוש זה גם לשיטת רש"י, דלרש"י כ"כ דיסוד הדין הוא היתר איסור גזל, וכ' דלכאורה לא יתכן לומר כן למ"ד משלו אוכל דחזי' דיש לו זכות ממון גמור שיכול להקנותו לאחר, אולם י"ל אולי, דלרש"י למ"ד משלו אוכל לרש"י נמי היינו שזכות ממון זה כע"י טפל והוספה לעיקר הדין של היתר גזל, ולכן לרש"י מ"ד דשלו אוכל שהוי שלו ממילא ולא שזהו עיקר יסוד הזכות אכילה כמו שכ' לד' הרשב"א למ"ד משל שמים אוכל, וע'. ולפי"ז י"ל דמ"ש רש"י סנהדרין אתיא גם למ"ד משלו אוכל. [אלא שלרשב"א מאחר שזה זכות טפל לא זכתה תו' שיוכל להקנותו לאחר, משא"כ לרש"י אף דהוי זכות טפל למ"ד משלו אוכל מ"מ יש לו כח הקנאה בזכות זה]. וע'.

ג. בענין לא תלין פעולת שכיר

— א —

[א] במשנה ב"מ קיא. גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר. וברמב"ם פי"א הל' שכירות הל' א' כתב: גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואם איחרו אינו עובר בל"ת עכ"ל. ומלשון הר"מ מוכח דס"ל דאינו עובר בשום לאו, ואפילו משום דלאו דלא תבא עליו השמש נמי אינו עובר. ובחי' המייוחסים לריטב"א כתב שתימה גדול הוא וסוגיא דשמעתתא ל"מ הכי, עכ"ל. והיינו דבסוגין משמע שאין לפטור בג"ת אלא מלאו דלא תלין אבל בלאו דלא תבא עליו השמש שנכתב עם העשה דביומו תתן שכרו אין לחלק ביניהם ועובר ע"ז גם בג"ת. וע' תיו"ט ורע"א כאן בזה.

ולכאורה היה אפ"ל בזה עפ"י ש"ש הר"מ בסה"מ ל"ת רל"ח שמונה שם ב' לאוין אלו בלאו אחד, וכתב שם: ואין זה שתי מצוות אמנם היא מצוה אחת ובאו בה שני לאוין כדי להשלים המצוה, וזה שאנחנו באלו ב' הלאוין ידענו זמן פרעון מתי הוא, עכ"ל. ומבואר ברמב"ם שדעתו דבאמת אין כאן אלא לאו א', והיינו: איחור פרעון לאחר זמן מסויים והתורה שינתה בל' הלאו רק להודיע שיש דיני פרעון מיוחדים לשכיר יום ולשכיר לילה, אבל עצם מהותו של הלאו הוא ענין כללי דאיחור זמן הפרעון, ולכן נמנו שניהן ללאו א' דשם אחד ואיסור אחד הן במהותן. וכן נראה גם מ"ש הרה"מ והלח"מ פי"א הל' א' והל' ב' דכל המאחר שכרו עובר בב' לאוין אלו [והכס"מ נדחק לפרש דהיינו כשמאחר ב' זמני פרעון, ר"ל שמאחר יום שלם דאז עובר בב' לאוין, ול"מ כן בהה"מ]. והיינו דבאמת התו' הזהירה על האיחור בב' לאוין, אלא ששינתה בלשונה להודיע ב' זמני הפרעון, אבל האזהרות הם אזהרות לאיסור א' ולכן עובר בב' לאוין ולכן נמנים ללאו א' בסה"מ דביסודו הוא אזהרה אחת.

ולפי"ז ל"ק כ"כ שיטת הרמב"ם דס"ל דבג"ת עובר רק בעשה ולא בלאו דלא תבא, וכבר תמה הריטב"א איך מחלק בין העשה להלאו, דלמ"ש הרי הוכרח לחלק, דלשיטתו הרי א"א לומר דעובר בלאו דלא תבוא בג"ת ואינו עובר בלאו דלא תלין, ואם נתמעט ג"ת מלא תלין ע"כ דנתמעט גם מלא תבוא, מאחר ששניהם בעצם יסודם הם רק לאו א' וכמ"ש בספר המצוות.

אמנם עדיין לא מתיישבת לגמרי שיטת הרמב"ם, דמל' הר"מ משמע שבגר תושב אינו עובר בשום לאו, והיינו אפילו בלאו דלא תעשוק ובשלמא לאו דלא תבוא ולאו דלא תלין י"ל כמ"ש דהוא ענין א', אבל למה יפטר מלאו דלא תעשוק, ומסתימת ל' הרמב"ם משמע שאינו עובר על שום ל"ת. וע' חמדת שלמה שנתקשה בזה, וע"ש ישובו.

ב] עוד יל"ע במ"ש הרמב"ם פי"א הל' ב' דכל הכובש ש"ש כאילו נטל נפשו ועובר בד' אזהרות ועשה. עובר משום לא תעשוק ומשום כל תגזול . . . איזהו זמנו, שכיר יום גובה כל הלילה וכו', עכ"ל. ומל' הר"מ משמע קצת דזמנו של השכיר יום משתייך לאיסור כל תעשוק וכל תגזול. וכן משמע גם מהכס"מ שם. ובאמת מוכח כן מהגמ' דכל הדיון בגמ' הוא רק אם עובר בלילה על איסור של יום או לא. אבל לענין שאר הלאוין מבואר דעובר בכל א' דוקא בזמן שהוא עובר או בלאו דלא תלין או בלאו דלא תבא עליו השמש. ויל"ע מנ"ל להש"ס דהזמן הקובע לאיסור לא תלין הוא קובע גם לאיסור גזל ולא תעשוק, הרי אין לזה שום ילפותא.

ג] והנראה שאין איסור כל תלין רק איסור איחור פרעון שכר שכיר, שכל שלא נפרע השכיר בזמן שקצבה תורה עובר המשכיר בלאו, כ"א שנתחדשה בפרשה זו חיוב-משפטי חדש בעצם חובת התשלומין, והוא שנכלל בגוף חיוב התשלומין, חוב לשלם בזמנו, ואחר שנתחייב המשכיר בחובו זה, הזהירתו תורה שכאם יאחרו תשלומיו יעבור בלאו דלא תלין וכו'. אולם אלמלי שחל חיוב-משפטי הלז לפרוע בזמנו, ל"ה עובר משכיר על הלאוים הללו שבעיקרם באים להזהיר שלא ישתמט מלמלאות חיובו החדש הלז משעבוד התשלומין. ובנוסף לזה חידשה תורה דהמאחר תשלומין אלו ועובר על חיוב משפטי זה עובר בל"ת, אבל בלי זה שחל בעצם חיוב משפטי לשלם בזמנו א"א שיעבור על כל תלין.

והנה רש"י קיח. בשוכר הפועל לעשות עמו בתבן ובקש וא"ל טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו. ופירש"י אע"ג דבכל דוכתא קיי"ל שוה כסף ככסף הכא גבי פועל כל תלין שכרו כתי' מאי דאתני' בי' בהדיא ממש עכ"ל. ונראה דרש"י למד דבדין כל תלין נתחדש ד"ז דכל מה שמתנים המשכיר והשוכר אודות התשלומין זע"ז, חל בעצם חובת התשלומין, וכשם שיש איסור כל תלין הנובע מזה שחל חיוב משפטי לשלם בזמן מסויים ה"נ חל חיוב משפטי לשלם כפי מה דאתני' בי' בהדיא ממש. ואין לפרש שכונת רש"י היא רק לדרוש מתיבת שכרו דיש כל תלין אם משלם לא כפי שכרו, דהרי ע"ז אנו דנים דאם שוה כסף ככסף הרי משלם לו שכרו גם באומר טול מה שעשית. וכן תמה הרי"ד בפסקיו. אמנם למ"ש מובן דרש"י בא להוכיח שכל הסכם הנעשה בין השכיר והשוכר יוצר חיוב משפטי חדש המחייבת למלאות תנאי ההסכם ולמד כן מלאו דכל תלין ולא תבוא עליו השמש המורים על חלות חיוב-משפטי לפרוע בזמנו, וכמ"ש הרי"ד בעצמו לבאר הא דאין דין כל תלין נוהג כשהשכירו ע"י שליח שאז אין להם סמיכת דעת שישתלם בזמנו אבל כשהמשכיר משכירו ישיר אז יש סמיכת דעת והוי כאילו יש תנאי בעצם החוב לשלם בזמנו, וממילא חל דין כל תלין לו' דעובר בלאו אם אינו מקיים הסכם זה וה"נ חל דין משפטי לשלם דוקא בקש ובתבן ולא בשוה כסף ודוק.

[ד] והנה הראשונים נחלקו במחלוקת רב ושמואל בשכיר שעות שגומר בלילה מתי עובר בבל תלין אי קיי"ל כרב או כשמואל. דעת הר"ח [באו"ז] והרי"ף והרמב"ם ורא"ש דקיי"ל כרב משום דקיי"ל כרב באיסורי אבל בהגה"מ (פי"א שכירות הל' ב') ויראים (סי' קכ"ו) וסמ"ג (לאוין קפ"ט) פסקו כשמואל דקיי"ל כוותי' בדיני. וי"ל דתלוי שאלה זו במ"ש, דאם איסור בל תלין לא נאמר א"כ חל חיוב משפטי לשלם בזמן מסוים, ורק ממילא עובר בלאו כשמאחר לשלם, א"כ י"ל דמתל' רב ושמואל אינו בנוגע איסור בל תלין אלא בנוגע מתי חל חיוב המשפטי ולפי"ז ביסוד הפלוגתא באמת לענין דיני נחלקו וא"ש דעת הגה"מ ויראים וסמ"ג שפסקו דקיי"ל כשמואל בדיני. [ואפילו לשיטת הראשונים דקיי"ל כרב ובע"כ דס"ל דהוא בכלל איסורי י"ל דס"ל דנחלקו רק בנוגע האיסור בל תלין, וכו"ע מודה דחיוב משפטי חל בזמנו, אלא שזה דוחק¹]. עוי"ל עפימ"ש הרא"ש בב"ק פ"ג דהך כללא דקיי"ל כרב באיסורי וכשמואל בדיני תלוי לענין איזה ענין נשנית המחלוקת, אף דיש נפקותא הן לענין דין, הן לענין איסור, א"כ י"ל דס"ל להנך רבוותא דאף דיסוד הדין תלוי בחיוב משפטי מ"מ עיקר הפלוגתא נשנית בנוגע איסור הלאו ולכן בכלל איסורי הוא, וקיי"ל כרב באיסורי.

[ה] אמנם י"ל דד"ז תלוי עוד בפירוש הברייתא דלהלן דאפילו לא שכרו אלא לבצור לו אשכול א' של ענבים עובר בבל תלין. ונאמרו בזה כמה פירושים. שיטת הראב"ד (מובא בריטב"א) דאפילו אין השכירות שוה אלא פמש"פ מ"מ עובר הוא בבל תלין. ויל"ע דבפמש"פ הרי אין חיוב ממון וכדחזי' בחובל בחבירו פמש"פ. וע' מאירי כאן שכ': אזהרה שבשכירות אינה תלוי' בממון אלא אף בפמש"פ עובר, עכ"ל. ומשמע דאף דאין כאן חיוב ממוני מ"מ יש איסור בל תלין, ומשמע בהדיא דשייך איסור בל תלין אף שאין חיוב ממוני ומשפטי לשלם. ובאמת הי' אפ"ל דהמאירי אזיל בזה לשיטתו שפוסק כרב ולא כשמואל, דלדידי' יש בל תלין בלי שום חיוב ממוני לשלם (ועי' מנ"ח מצוה תק"ח בזה). אמנם באמת אין ד"ז מוכרח כלל, דז"פ דלשיטת הראב"ד והמאירי צ"ל דיש איזה חיוב לשלם דאל"ה נמצא של"ה כאן שכירות ועל מה עובר בל תלין. וע"כ דחל איזה חיוב גם בפמש"פ, ואף דל"ח ממון גמור, מ"מ חל ע"ז שם שכירות וממילא שייך לעבור בבל תלין. וצ"ל דהא דאינו משלם בפמש"פ אינו אלא דין בב"ד שאין ב"ד נזקקין לכך, אבל מצד חיובו הממוני יש חיוב גמור גם בפמש"פ, וראי' לכך מהו דרב קטינא לעיל (נו:): דאם הוזקו לשו"פ גומרין אפילו בפמש"פ, ולכל השיטות לעיל בין לרש"י דאפילו על דין תורה אחר גומרים בין לפי השיטות דמירי כששילם החוב עד שיעור פמש"פ חזי' מכולם דיש בעצם חיוב ממון אפמש"פ, ולפי"ז שפיר נראה דדין שכירות חל אפמש"פ, והא דמוכת מחובל בחבירו דל"ח שום חיוב ממון בפמש"פ, צ"ל דשם ל"ש עיקר המחייב, דל"ח מזיק בפמש"פ אבל בחיוב דממוני גבך או שכירות בודאי חל חיוב גמור על פמש"פ, אלא שאין ב"ד נזקקין לחיוב שכזה. עויל"פ דאדרבה מאחר שלא ניתן לגביית ב"ד ל"ה חוב גמור מ"מ יש ע"ז שפיר שם שכירות (וכעי')

מ"ש הראשונים בקלבד"מ לענין אתנן אסרה תורה². ולכן כל שיש עליו שם שכירות אף שאינו חיוב ממון גמור מ"מ סגי שיהיה בכלל איסורי בל תלין.

[ו] עכ"פ לפימ"ש יוצא דביסוד דין בל תלין מלבד האיסור יש חיוב משפטי וממוני לשלם בזמן המסוים והאיסור הוא רק אם לא השלים חובתו, ולא שילם בזמנו, וא"כ י"ל דהא דכל ג' לאוין שעובר עליהם תלוי' בזמן עבירת הלאו דבל תלין אינו משום דיש איזה לימוד דילפי' כל ג' לאוין מהדדי אלא דמבלי הזמן שנקבע לגבי לאו דבל תלין באמת אין חיוב לשלם באיזה זמן מסוים, ורק ע"י הזמן שנקבע לבל תלין נתחייב מצד חיוב הממוני ומשפטי לפרוע באותו זמן וממילא גם שאר הלאוין תלויים באותו זמן, והיינו כמ"ש לעיל דהלאוין תלויים כולם בזמן החיוב משפטי לתשלומי דמי השכירות.

[ז] ולפימ"ש י"ל בשי' הרמב"ם לענין גר תושב דאינו עובר בשום לאו, אף שהוא בכלל העשה, וכבר תמה עליו הריטב"א, ולמ"ש י"ל דהר"מ ס"ל דהעשה בגר תושב הוא ניהו מקור החיוב המשפטי לשלם בזמנו הקבוע והוא דנתמעט גר תושב מהלאוין לחודי' הוא דנתמעט, אבל לעולם בכלל הוא להרמב"ם דהעשה ה"ה מקורו של החיוב המשפטי לשלם בזמנו, ומחיוב זה לא נתמעט גר תושב. וה"נ לענין שאר הלאוין דלא תעשוק וכו'. אמנם עדיין קשיא קו' החמדת שלמה מנ"ל לדמות כל הלאוין להדדי. ולכן נראה דצ"ל דהר"מ יסבור דהא דנתמעט ג"ת מלא תלין היינו שאינו בכלל חיוב המשפטי שחייבה תו' כל א' לשלם בזמנו המסוים וממילא אין ל"ת דבל תלין אלא שסובר הר"מ דהעשה לא תלוי בחיוב המשפטי לשלם וכע"י שי' הראב"ד והמאירי לענין פמ"ש"פ דאף דאין ע"ז חיוב גמור לשלם מ"מ כל שיש ע"ז שם שכירות ה"ה בכלל העשה. נמצא דלהרמב"ם מחולקים העשה והל"ת בעיקר יסוד דינם, דהל"ת תלוי בחיוב המשפטי לשלם בזמנו ומזה נתמעט גר תושב ולכן שפיר ס"ל דנתמעט מכל הלאוין שכל הלאוין תלויין בחיוב המשפטי, אבל לגבי העשה ס"ל להר"מ דאף דאין חיוב משפטי גמור לשלם בזמנו, מ"מ מאחר שיש ע"ז שם שכירות, ה"ה בכלל עשה דביומו תתן שכרו.

[ח] והנה בפירוש הספרי לר"ד פרדו, בעל חסדי דוד כתב ע"פ ר' הלל ואריז"ל דהא דאמרי דאם לא תבעו אינו עובר היינו דאינו עובר בלאוין אבל בעשה עובר. וצ"ע מנ"ל לחלק בהכ"י. ונראה דס"ל לרבינו הלל ואריז"ל דהא דבעי' תביעה לעבור היינו דבלי תביעה לא חל עליו חיובו המשפטי לשלם מיד, וכ"ז בנוגע להלאוין אבל למ"ש דהעשה לא תלוי אלא בחיוב שכירות שפיר יש לחלק בזה בין העשה להלאו.

ולפימ"ש א"ש מה דתמה הגרי"פ ע"ז שמנה הרס"ג מצוה דביומו תתן שכרו וגם הלאו דבל תלין, ותמה הגרי"פ הרי שיטת הרס"ג היא שלא למנות עשה ולא בחד ענינא. ונראה דהרס"ג ס"ל כמ"ש בשיטת הרבמ"ם דבעצם יסוד החיוב חלוק

העשה מהל"ת, דהעשה תלוי בשם שכירות והל"ת בחיוב משפטי לשלם בזמנו, ולכן שפיר ראה למנותם בתרתי, וכמ"ש גם בשיטת רבינו הלל והרמב"ם⁴.

— ב —

[א] בב"מ (קיא.) הנהו שוקאי דסורא לא עברי משום בל תלין דמידע ידעי כולי עלמא דעל יומא דשוקא סמכי דעתייהו אבל משום בל תשהא וודאי עובר. ופירש"י דעובר בבל תשהא מיום השוק ואילך ובל תלין אינו עובר לעולם. וכ"ד רוב הראשונים. אמנם עי' מאירי דס"ל דמיום השוק עובר בבל תלין, וע"כ דלדידי' מה דעובר בבל תשהא היינו אפילו קודם יום השוק. ויל"ע ביסוד המחלוקת, ובפרט בשיטת המאירי שלכאורה תמוה טובא, שהרי מה דאינו עובר בלא תלין עד יומא דשוקא פירש"י דע"ד כן איתגורו, והמאירי כתב דהוי כאילו התנה, וא"כ תמוה טובא דאם התנה שא"ח לשלם עד יומא דשוקא איך עובר בבל תשהא קודם ליום השוק, וצ"ע.

ונראה דלכאורה הא דפטור כשהתנה, או בע"ד איתגירו כמ"ש רש"י, היינו משום דיסוד איסור בל תלין היינו שחל חיוב משפטי לשלם בזמן מסוים וכאילו התנו לקבוע זמן תשלומין ואם מאחר זמן המוסכם עובר בבל תלין. ולפ"ז פשוט שאם התנו שאינו חייב לשלם, פשוט של"ש לעבור בבל תלין. וכעיי"ז בתוס' רי"ד לענין שכרו ע"י שליח שאינו עובר בבל תלין משום דהיכא דשכרו בעה"ב כדמיגר להו סמכו דעתייהו לפרעינהו בסובי' אבל כי לא חזו ל"י לא סמכו דעתייהו, עכ"ל. והיינו דיסוד דין בל תלין מתחיל בזה דע"ד כן איתגירו וסמכו דעתייהו, ולכן בשוקאי דסורא דמידע ידיעי כו"ע, א"כ פשוט שע"ד כן איתגיר שלא לשלם מיד ואינו עובר בבל תלין וגם ל"ש איסור בל תשהא מאחר שהוי כאילו מחלו על קביעות זמן הפרעון לגמרי וז"ב⁵.

[ב] אמנם עי' ספרי סו"פ כי תצא די מיעוט אחך, פרט לכשפסק עמו⁶. ופי' בעל זית רענן דבא למעט היכא שהתנה עמו בהדיא שאינו עובר בבל תלין. ויל"ע ל"ל גזיה"כ למעט התנה עמו הרי סברא הוא דל"ש לחייבו בבל תלין כשהלה הסכים שזמן התשלומין ידחה זמן מה, ואיך קס"ד שיעבור בב"ת בכה"ג, וצע"ק.

[ג] ונראה דמהספרי הלז מבואר ד"ח, דאפשר להתנות ישיר בנוגע להלאו, ר"ל שרק לענין הלאו מתנה עמו שלא יהא כאן לאו דבל תלין, אבל אינו בא לאחר עצם חיוב הפרעון, רק שבא לפוטרו מהלאו, ולכן שפיר בעי' קרא דקס"ד דמאחר שבאמת אינו מפקיע חיוב התשלומין בזמנו, רק שבא להצילו מעבירת הלאו בזה קס"ד של"מ התנאותו, קמ"ל דל"א כן. ובביאור הענין, לכאורה צ"ע דאיך יתכן שיתנה להפקיע לאו של תורה, בשלמא במתנה ע"מ שלא תשמטני י"ל דמתנה בעצם החוב שלא יחול בו הפקעה דשמיטה דעיקר דין השמטת החוב חל בעצם ההשתעבדות של הלואה ואינו דין בהגברא בלבד, וכדחזינן בחוב של יתומים שלא

בני מצוה נינהו ומ"מ משתמט חובם, הרי דדין שמיטת חוב חל בעצם חלות ההלואה וממילא יכולים להתנות בעת הלואה שלא תשמטנו, היינו שלא יחול בחוב זה דין שמיטה. וכע"ז בע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה מבואר בראשונים בהדיא שהתנאי חלק מחלות הקידושין דבא לעשות קידושין שאין בהם דין שאר כסות ועונה. ולפי"ז מוכרחים אנו לומר דגם לאו דבל תלין אינו סתם איסור"ת אלא שזה דין בעצם חלות ההשתעבדות שיש בו דין בל תלין וזה מתנאי חובת השכירות ושפיר ס"ל לספרי דיש להתנות בכה"ג שיחול השתעבדות השכירות בלי לאו דבל תלין וזהו מה שנלמד בספרי פרט לכשפסק עמו, דיש הל' התנאה בבל תלין דבל תלין הוא חלק מחובת השכירות ומתנאיה, ושפיר ניתן להל' תנאי.

ד] ונראה לה"ר ברורה ליסוד הנ"ל, משיטת הראב"ד ור"ש בתו"כ פ' קדושים, שכתבו שם דאף דקיי"ל המחיה אצל חנוני אינו עובר מ"מ החנוני בעצמו עובר, וה"ר מן התוספתא. ולכאורה דבריהם צ"ע, שהרי אינו שכירו של החנוני ואטו גרע חנוני מאילו שכרו ע"י שליח דאמרי' דל"ח שכירו לעבור בבל תלין. (וראיתי שנתקשה בזה בהעירות על תוס' הרא"ש, יע"ש תירוצו) ונראה דשיטת הראב"ד והר"ש היא דמאי דאמרינן דבנשכרו ע"י שליח אין כאן בל תלין אין זה מפאת דין בגברא המשכיר, ר"ל שדוקא אם המשכיר משכירו באופן ישיר אז מוזהר המשכיר בבל תלין, אלא שזה תנאי בחובת השכירות, דהשתעבדות של תשלומי שכירות שלא נעשה ישיר בין משכיר לשכיר, לא חל בו דין בל תלין בחוב שכירות כזה. ולפי"ז במקרה שאחרי שחל חוב השכירות בין משכיר לשכיר אם אחר יקבל עליו חובת תשלומין זה מהמשכיר, אף של"ה השכיר שכירו באופן ישיר, מ"מ יש בו בעצם החוב דין בל תלין. ולפי"ז שפיר י"ל דבחנוני שקבל עליו חוב תשלומי שכירות של המשכיר ובחוב זה כבר חלו בו דין בל תלין, בעת חלות החיוב בין משכיר לשכיר, ממילא גם החנוני עובר אף של"ה שכירו ממש, וזהו שכתב הראב"ד: „שהרי קבלו עליהם חובו והעונש בכלל". והיינו כמ"ש.

והשתא מבואר היטב ל' התוספתא פ"י הל' א' שהוא מקור לדברי הראב"ד, וז"ל: המחיה אצל חנוני ואצל שולחני הן עוברין עליו והוא אינו עובר עליהם, ואם התנה עמו מתחלה ע"מ כן אף הן עוברין, עכ"ל התוספתא. וביארו המפרשים דהתנו עמו קאי אציור שהתנה פועל עם העה"ב כמו שוקאי דסורא. וד"ז דוחק, דמה שייך ד"ז להא דחנוני. ומל' התוספתא „אף הן אין עוברין" מוכח דקאי על ה„הן עוברין" דלעיל מיני', והיינו חנוני ושולחני. ונראה דלפמ"ש א"ש דמאחר דעיקר חידוש הראב"ד והר"ש היא שאם בעת חלות שעבוד תשלומי שכירות הי' בו דין בל תלין, שוב אף המחיה אצל חנוני, מאחר שזה אותו החוב שהי' בו דין בל תלין, גם החנוני עובר, אבל היכא שהתנו מתחלה שחנוני ישלם לו פעולתו בזה וודאי לא חל מתחלה בחוב דין בל תלין שה"ה כאילו שכרו ע"י שליח דלא חל בו דין בל תלין, ולכן התנו עמו מתחלה אף הן אין עוברין. של"ש בחוב כזה דין בל תלין מתחלת חלות חיוב התשלומין וכ"ז ברור.

ומבואר מכל הנ"ל דאיסור בל תלין הוא פרט ותנאי בעצם חלות שעבוד תשלומי שכירות, וא"כ שפיר י"ל כמ"ש בספרי דמהני תנאי להפקיע איסור בל תלין, אף שיש חיוב משפטי לשלם בזמנו מ"מ אין איסור בל תלין שאפשר להתנות בעצם החוב שלא יחול בחוב זה דין בל תלין. וזהו חידוש בספרי דבלי הקרא קס"ד שבל תלין איסור צדדי שעובר בהלנת תשלומי שכירות, וכיצד יכול להתנות להפקיע הלאו, וזהו דקמ"ל הספרי דאפשר להתנות שמתחלה יחול השתעבדות לשתלומי שכירות בלי דין בל תלין.

[ו] ולפי"ז י"ל דבזה נחלקו המאירי⁸ ושא"ר לענין שוקאי דסורא, שלדעת רוב הראשונים אין דין בל תשהא אלא לאחר יום השוק אבל למאירי יש דין בל תשהא אפילו קודם יום השוק, וכ"כ דדעת המאירי תמוה, דהרי הא דאין בל תלין עד יומא דשוקא היינו דהוי כאילו התנו, וא"כ אין לו חיוב לשלם כלל עד יום השוק ולמה יעבור בבל תשהא. ולפי"מ ש"ע פ"ה הספרי יש ליישב שיטת המאירי, דמ"ש המאירי „דהוי כאילו התנה“ אין הכוונה לתנאי הקובע זמן חיובו המשפטי לשלם דמי השכירות ביום השוק, אלא דבוודאי חל חיוב לשלם בזמנו, אלא דהוי כאילו התנה לפוטרו מלאו דבל תלין לחוד, ומאחר דחזי' מדברי הספרי דיש כח בהתנותו להפקיע לאו דבל תלין מבלי להפקיע עצם החיוב לשלם בזמנו וחיוב זה ישנו למרות תנאתו, שפיר ס"ל דעובר בבל תשהא, אבל בבל תלין אינו עובר דהוי כאילו התנה ודוק⁹.

1. ויש להעיר דלפי"מ ש"ל להלן דחיוב בל תשהא ה"ה חיוב המשפטי לשלם בזמנו, ונצטרך לומר דלשמואל דנותן לו עד סוף היום בשכיר שעות של לילה, מ"מ לחיוב המשפטי דבל תשהא בזה עובר בסוף הלילה לפי"מ ש"כאן דגם שמואל מודה לענין חיוב המשפטי. ואולי אה"נ להראשו דקיי"ל כרב יצטרכו לפרש ששמואל חולק רק לענין איסור ולענין חיוב משפטי מודה לרב דבל תשהא עובר. אבל הראשונים שפסקו כשמואל, ע"כ דס"ל דעיקר מחלק' רב ושמואל בחיוב הממוני ומשפטי, א"כ ע"כ דלשמואל אין בל תשהא עד סוף היום, ודוק.
2. דבאמת יש להבין דפמ"ש פ"ה חיוב גמור, רק פטור בב"ד שב"ד אינם חייבים להטריח עצמם על פמ"ש פ. ולפי"ז א"ש דלענין שכירות יש חיוב גמור לשלם וה"נ יש חיוב משפטי לשלם בזמנו, אבל י"ל דהא דאין ב"ד נזקקים, אינו שיעור בחובת ב"ד לחוד, אלא שיש קלישות בעצם החוב, דל"ה חוב גמור ולכן אין בו זכות גבי' בב"ד. ולפי"ז נצטרך לומר דאף דאין חיוב משפטי גמור מ"מ יש ל"ת דבל תלין, וי"ל דלפי"ז בל תלין ל"ש לחיוב משפטי, ואיסור בעלמא הוא, ונוכל לפרש דהמאירי לשיטתו ס"ל קיי"ל כרב בזה, דאיסורי הוא, וע'.
3. וכעיי"ז קצת, עי' שער המשפט סי' של"ט ע"פ זוהר דבלי תביעה אינו עובר בל"ת, אבל איסורא מיהא איכא. אמנם אינו מבואר אי כונתו להעשה, וכמ"ש ר' הלל, והאריז"ל אי לאיסור קלוש דבל תשהא, וצ"ת.
4. וע' גרי"פ שהעלה דלשי' הרמב"ם מה שמונה עשה ול"ת, דהר"מ לשיטתו שלעולם מונה עשה ול"ת, דהר"מ לשיטתו שלעולם מונה עשה ול"ת בחד ענין וכמו שהשריש בשורש ו'. ויש להעיר דמל' הר"מ משמע קצת שזה איסור עשה וז"ל: לתת שכר שכיר ביומו ושלא לאחר אותו ליום אחר, עכ"ל. ובאיסור עשה קשיא טובא למה ימנה העשה ול"ת. ויש לדחות דהר"מ גם ס"ל דיש כאן עשה חיובית. ולמ"ש בשי' הרס"ג יש ליישב בזה גם שיטת הר"מ אפילו נפרש שכוונתו לאיסור עשה, ודוק.

5. ולמ"ש בשיטת הרי"ד היכא ששכרו ע"י שליח אין שם סמיכות דעת על תשלומין בזמן, לפי"ז מסתבר דגם בל תשהא אינו עובר כששכרו ע"י שליח, ולפי"ז יתורץ קו' התוס' ריש קיא. וע"ש תו"ח (ומובאים דבריו שדייק מהתוס' ששכרו ע"י שליח עובר בבל תשהא. וע"כ דהתוס' מפרשים מיעוטא דשליח לא כהרי"ד. ודעת הרא"ש והנמוק"י דיש בל תשהא גם בשכרו ע"י שליח. ובאמת נחלקו התוס' והנמוק"י, דלתוס' (עכ"פ לפימ"ש התו"ח בדעתם) אינו עובר אבל תשהא אא"כ פנוי הוא ויכול לשלם אלא שאינו רוצה לשלם אבל אם אינו פנוי אינו עובר, ולפי"ז איסור בל תשהא משמעותו ענין מוסרי לחוד אבל לד' הנמוק"י מבואר דאף אם אינו פנוי עובר אבל תשהא, הרי דזה איסור גמור. וי"ל עוד בזה.
6. וע' רבינו הלל שגורס: „פרט לכשפסק מעמו“. ומפרש דקאי על המחזהו אצל חנוני. ובספרי ד"ר לר"ד פרדו השיג עליו, אבל גי' הילקוט: פרט לכשפסק עמו. ולפי גי' זו א"ש פירוש בעל זית רענן.
7. ולפימ"ש נ"ל ע"כ במה שפסק החפץ חיים בס' אהבת חסד פ"ט סי' ר' (ובביאורו שם אות יז) דבפועל שמת אין בעה"ב עובר בבל תלין כלפי בנו דאינו שכירו של בעה"ב. ולמ"ש דכל חוב שיש בו בל תלין לא פקע מיניה האיסור וכמ"ש בשיטת הראב"ד ור"ש א"כ אין פסק הח"ח ברור, דהרי החוב כלפי הבן הוא אותו חוב שכירות, משא"כ בהמחזהו אצל חנוני ה"ה חוב חדש לגמרי ובתור זה לא חל בל תלין מעולם. גם מ"ש שם בעל ח"ח דהוא ענין איסור ול"ש ירושה באיסור זה, ג"כ י"ל דתלוי במ"ש לדון אי בל תלין הוא דין איסור או ממון, וע'.
8. ואולי ה"י מקום לומר דהמאירי לשיטתו שס"ל דגם בפמ"ש פ"ש בל תלין, וחזי' דאינו מצריך חיוב משפטי גמור לדין בל תלין וא"כ א"א לו להמאירי לפרש שוקאי דסורא כרש"י ושאר ראשונים שע"ד כן התנו מפקיע חיוב משפטי, שהרי ודידי' יש בל תלין בלי חיוב משפטי גמור כמו פמ"ש פ, וי"ל.
9. ולפימ"ש יש מקום ליישב מה דקשיא טובא בד' הש"ך סי' של"ט ס"ק ב' בשם ס' חסידים דיש עצה לבעה"ב להתנות עם פועל ע"מ שלא תהי' בבל תלין שכר שכיר. ואין בזה מתנה עמשכב"ת שהרי אמרו מתנה עם פועל לאכול לחם צר אע"פ שחייב להאכילו כסעודת שלמה עכ"ל. ויש לתמוה למה הוצרכו לה"ר לחידוש זה ממתנה להאכילו לחם צר, הרי סוגיא מפורשת היא לענין בל תלין דמהני תנאי משוקאי דסורא. ועל הש"ך קשיא, מלבד הנ"ל, למה לא הביא דין זה בסעי' ט' ששם הובא דין שוקאי דסורא והבאי בסעי' י' אצל דין אחר לגמרי, והרי בסעי' ט מוכח ממש דינו של ס' חסידים, וצע"ג.
- ואולי י"ל עפימ"ש לעיל, דדעת רוב ראשונים דבשוקאי דסורא אין איסור בל תשהא, וע"כ דס"ל לפרש דע"ד כן איתגיר גורם שאפילו חיוב משפטי לשלם בזמנו לא חל עד יום השוק, וממילא פשוט שאין איסור בל תשהא. אמנם הס' חסידים בא לחדש דאפילו אם אינו רוצה לקבוע זמן חיוב המשפטי של תשלומין לזמן מאוחר אכתי יכול להתנות שלא יעבור בבל תלין, ר"ל רק להפקיע חלות איסור בל תלין אף שנשאר חיוב משפטי לשלם בזמנו [וזהו שכ' בעל ס' חסידים, דאפילו התנה „דלכשיתבע תן לו אם תוכל“ ג"כ בכלל, חזי' כמ"ש דאינו בא לוותר לגמרי על קביעת זמן התשלומין רק בא לפוטרו מלאו דבל תלין בלחוד]. ולכן הוצרך לדון בזה מטעם מתנה עמשכב"ת, שהרי בא להתנות בעצם החוב שלא תהא בו דין בל תלין. ולפי"ז א"ש דל"ש לה"ר לדין זה משוקאי דסורא דמארח דבשוקאי דסורא אין עוברין אפילו על בל תשהא ע"כ אין זה מהל' כת התנאה המפקיע איסור בל תלין אלא שאין בהם חיוב ממוני לשלם בזמנו, וממילא אינו עובר ול"ש לה"ר מדין זה לדינו של ספר חסידים. אמנם עדיין דברי הספר חסידים צ"ב, דאם כפי מ"ש בדעתו, שבא לדון מצד הפקעת איסור דבל תלין בעצם חלות חיוב השכירות, קשה באמת איך מביא רא"י ממה שיכול להאכילו לחם צר, ועדיין צ"ע.